Asiantuntijalausunto
Opetus- ja kulttuuriministeriö
20.5.2021

Asia: VNS 3/2020 vp Valtioneuvoston selonteko kestävän kehityksen globaalista toimintaohjelmasta Agenda2030:sta Kohti hiilineutraalia hyvinvointiyhteiskuntaa sekä VNS 1/2021 vp Valtioneuvoston koulutuspoliittinen selonteko

Eduskunnan tulevaisuusvaliokunnan asiantuntijakuuleminen 21.5.2021

Opetus- ja kulttuuriministeriö kiittää mahdollisuudesta tulla kuultavaksi valtioneuvoston selonteosta kestävän kehityksen globaalista Agenda2030-toimintaohjelmasta. Opetus- ja kulttuuriministeriö on osallistunut selonteon valmisteluun. Ministeriö on ollut selonteosta sivistysvaliokunnan kuultavana 5.2.2021 sekä työ- ja tasa-arvovaliokunnan kuultavana 10.2.2021.

Selonteon mukaisesti pohjoismaisen hyvinvointimallimme kulmakivinä ovat ihmisten yhdenvertaisuus ja tasa-arvo, hyvinvointi-, turvallisuus-, koulutus-, kulttuuri- ja liikuntapalvelut, suuri sosiaalinen liikkuvuus ja aktiivinen kansalaisyhteiskunta. Vahvalla sivistyspohjalla edistetään kaikkien Agenda2030:n tavoitteiden toteuttamista.

Agenda 2030 tavoite 4 - taata kaikille avoin, tasa-arvoinen ja laadukas koulutus sekä elinikäiset oppimismahdollisuudet – on alatavoitteineen koulutukseen keskittyvä tavoite Agenda 2030 tavoitteistossa. Tavoitteisto kattaa kaikki koulutusasteet, tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden sekä kestävän kehityksen edistämiseen liittyvät tiedot ja taidot. Inkluusion merkitys kestävän kehityksen tavoitteiden toteutumisessa on ratkaiseva. Lisäksi sivistys, osaaminen ja koulutus ovat edellytyksiä muiden Agenda 2030 tavoitteiden saavuttamiselle.

Suomi on kansainvälisesti vertaillen menestynyt hyvin Agenda-tavoitteen 4 (hyvä koulutus) toteuttamisessa. Suomi on saavuttanut tavoitteet perus- ja toisen asteen koulutuksen suorittamisessa. Valtakunnalliset varhaiskasvatuksen, perusopetuksen ja toisen asteen opetussuunnitelmien perusteet sekä ammatillisen koulutuksen tutkinnot sisältävät hyvin kestävän kehityksen näkökulman. Haasteita on muun muassa tasa-arvoon (ml. sukupuolten edelleen havaittavat oppimiserot), koulutuksen saavutettavuuteen, lukutaidon ja matematiikan osaamisen ylläpitämiseen sekä jatkuvaan oppimiseen liittyen.

Meneillään on hallitusohjelman mukaisia ja Agenda2030-selonteossa mainittuja hankkeita ja toimia, joilla vastataan yhteiskunnan kehitystarpeisiin. Tällaisia ovat jatkuvan oppimisen vahvistaminen, koulutuspoliittinen selonteko, varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen laadun ja tasa-arvon Oikeus oppia -kehittämisohjelma (2020-2022), ammatillisen koulutuksen laadun ja tasa-arvon Oikeus osata -kehittämisohjelma (2020-2022) sekä korkeakoulujen saavutettavuussuunnitelma. Tässä lausunnossa käsitellään erityisesti eri koulutusasteiden toimia ja koulutuspoliittista selontekoa eritoten Agenda 2030 alatavoitteen 4.7 (kestävän kehityksen tiedot ja taidot) osalta.

Kestävän kehityksen tiedot ja taidot

Koulutusta koskevaan tavoitteistoon sisältyy alatavoite 4.7, jonka mukaan vuoteen 2030 mennessä tulee varmistaa, että kaikki oppijat saavat kestävän kehityksen edistämiseen tarvittavat tiedot ja taidot. Suomessa kestävä kehitys on sisällytetty varsin kattavasti opetuksen sisältöihin eri koulutusasteilla.

Varhaiskasvatus, koulutus, tiede, taide, kulttuuri, liikunta ja nuorisotyö uudistavat yhteiskuntaa ja luovat edellytyksiä ihmisten hyvinvoinnille, mikä mahdollistaa kestävän kehityksen mukaisen toiminnan. Elinikäisen oppimisen avaintaidot ovat edellytyksiä sille, että ihmisillä on kyky seurata globaalia, oman yhteiskunnan ja lähiympäristön kehitystä sekä siten myös kestävää kehitystä ja osallistua siitä käytävään

keskusteluun. Korkea koulutustaso mahdollistaa osaamisen, tieteen ja taiteen kehityksen siten, että kestävän kehityksen haasteisiin voidaan löytää sosiaalisia, kulttuurisia ja teknologisia ratkaisuja. Vapaalla sivistystyöllä ja kansalaisjärjestöillä on hyvät edellytykset tukea kestävän kehityksen kansalaistaitojen kehittymistä. Erityisesti lasten ja nuorten on mahdollista oppia kestävän kehityksen tietoja ja taitoja myös harrastustoiminnan kautta.

Muun muassa ennakointitietojen perusteella voidaan arvioida, että kestävän kehityksen osaamisen merkitys on tulevaisuudessa korostumassa. Kestävän kehityksen huomioiminen oppimispolun eri vaiheissa on nousemassa entistä tärkeämpään rooliin. Kestävä kehitys on jo nykyisellään vahvasti mukana opetussuunnitelmien ja tutkintojen perusteissa. Uutta on se, että kestävän kehityksen periaatteiden ymmärrys on nousemassa yhä vahvemmin keskeiseksi kansalaistaidoksi, jolla on sekä kansallinen että globaali merkitys tasapainoisen, oikeudenmukaisen, ympäristön huomioon ottavan ja tasa-arvoisen yhteiskunnan rakentamisessa. (Osaaminen 2035, Osaamisen ennakointifoorumin ensimmäisiä ennakointituloksia. Opetushallitus Raportit ja selvitykset 2019:3) Kestävän kehityksen on tunnistettu muuttavan nykyisiä ja synnyttävän uusia tehtäviä ja niissä vaadittavia osaamistarpeita (Osaamisrakenne 2035, Alakohtaiset tulevaisuuden osaamistarpeet ja koulutuksen kehittämishaasteet – Osaamisen ennakointifoorumin ennakointituloksia Raportit ja selvitykset 2019:14).

Kestävän kehityksen osaamistarpeiden ennakoitu lisääntyminen edellyttää osaamistarpeiden huomioimista koulutusjärjestelmän osien kehittämisessä. Ajankohtaisia kestävän kehityksen tietoihin ja taitoihin liittyviä toimia ja kehittämishankkeita koulutuksen eri asteilla sisältävät esimerkiksi:

- Jatkuvan oppimisen kehittämistä koskevat linjaukset hyväksyttiin joulukuussa 2020. Ne liittyvät oppimiseen osana työelämää, jatkuvan oppimisen palvelujärjestelmään ja palvelujen saavutettavuuteen. Koulutus- ja työllisyyspalveluja kehitetään kokonaisuutena, sillä uudistuksella halutaan vastata erityisesti työelämän muutoksista aiheutuviin osaamistarpeisiin.
- Valtakunnalliset varhaiskasvatuksen, perusopetuksen ja toisen asteen opetussuunnitelmien perusteet sekä ammatillisen koulutuksen tutkinnot sisältävät hyvin kestävän kehityksen näkökulman.
- Varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen laatua ja tasa-arvoa parantava Oikeus oppia -kehittämisohjelma turvaa tasa-arvoisen alun oppimiseen. Kehittämisohjelman hankkeilla valmistellaan lainsäädäntöä, pysyviä rahoitusjärjestelyitä sekä yhdenvertaisuutta vahvistavia vaikuttavia käytänteitä ja toimintatapoja, mm. vahvistamalla yhdenvertaisuus ja tasa-arvokasvatusta varhaiskasvatuksessa sekä demokratiakasvatusta ja kestävää kehitystä kaikilla koulutusasteilla.
- Ammatillisen koulutuksen laatua ja tasa-arvoa parantava Oikeus osata -kehittämisohjelma (2020–2022) varmistaa osaltaan, että kaikki ammatillisessa koulutuksessa opiskelevat saavat vankan ammattiosaamisen ja hyvät perustaidot työtä, elämää ja elinikäistä oppimista varten. Jo nyt ammatillisen koulutuksen tutkinnoissa kestävä kehitys on yksi jatkuvan oppimisen avaintaidoista, joka arvioidaan osana ammatillista osaamista. Kestävän kehityksen osaaminen sisältyy ammattialakohtaisesti tutkinnon perusteisiin sekä perustutkintojen yhteisiin tutkinnon osiin.
- Lukiolaki uudistettiin vuonna 2018 kohentamaan lukiokoulutuksen vetovoimaa yleissivistävänä, korkeakouluihin jatko-opintokelpoisuuden ja valmiudet tuottavana koulutusmuotona, vahvistamaan koulutuksen laatua ja oppimistuloksia sekä sujuvoittamaan siirtymistä korkea-asteen opintoihin. Lisäksi Agenda 2030 tavoitteitta on huomioitu uusien lukion opetussuunnitelmien sisällöissä (voimaan 1.8.2021). Kaikkiin oppiaineisiin on sisällytetty kuusi Agenda 2030 tavoite 4:n sisältöjä tukevaa laaja-alaista osaamisen aluetta (hyvinvointiosaaminen, vuorovaikutusosaaminen, monitieteinen ja luova osaaminen, yhteiskunnallinen osaaminen, eettisyys ja ympäristöosaaminen, globaali- ja kulttuuriosaaminen).
- Kestävä kehitys on yksi korkeakoulujen kaiken toiminnan lähtökohta opetus- ja kulttuuriministeriön ja korkeakoulujen välisissä kauden 2021-2024 sopimuksissa. Yliopistot ja ammattikorkeakoulut

julkaisivat kumpikin vuoden 2020 lopulla kunnianhimoiset tavoitteet, joiden lähtökohtana ovat Agenda2030:n tavoitteet sekä tuen antaminen mm. hallitusohjelman hiilineutraalius- ja ilmastotavoitteille. Korkeakoulut mm. sitoutuvat lisäämään kestävän kehityksen sisältöjä kaikkiin koulutusohjelmiinsa.

- Opettajankoulutusfoorumi kehittää opettajien koulutusta huomioiden koko opettajankoulutuksen jatkumon peruskoulutuksesta uranaikaisen osaamisen kehittämiseen ja jatkuvaan oppimiseen. Opettajankoulutusfoorumin kautta opettajankoulutusyksiköt kehittävät opettajankoulutuksia laajassa yhteistyössä ja tätä kautta on mahdollista myös viedä eteenpäin kestävään kehitykseen liittyviä näkökulmia ja teemoja.
- Varhaiskasvatuksen koulutusten kehittämisfoorumi kehittää pitkäjänteisesti varhaiskasvatuksen henkilöstön perus- ja täydennyskoulutusta (ml. digiosaaminen sekä kestävä kehitys), ennakointia, tilastointia ja tutkimusta sekä yhteistyötä.
- Korkeakoulutuksen ja tutkimuksen kansainvälisyyden edistämisen linjausten (2017-2021) toimeenpanossa ja päivityksessä huomioidaan vahvasti aidosti kansainvälinen korkeakoulu- ja tutkimusyhteisö sekä globaalin vastuun toimet.
- Pohjoismaiden ministerineuvoston Suomen puheenjohtajuuskauden (2021) toiminnassa on keskiössä erityisesti kestävän kehityksen osaamisen vahvistaminen kaikilla koulutustasoilla. Tavoitteena on lisätä opettajankoulutukseen liittyvää yhteistyötä opettajien osaamisen kehittämisessä kestävän kehityksen kysymyksissä.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö laati vuonna 2020 oman hallinnonalansa kestävän kehityksen linjauksen tukemaan kansallista Agenda2030-työtä. Linjauksen näkemyksenä on, että koulutus-, tutkimus-, kulttuuri-, nuoriso- ja liikuntapolitiikan keinoin voidaan osallistua kaikkien Agenda2030-tavoitteiden toteuttamiseen. Linjaus määrittelee lähivuosien oleellisimmat kehittämistä vaativat toimenpiteet niin ministeriön sisäisen toiminnan, hallinnonalan ohjauksen kuin kansalaisyhteiskunnan kanssa tehtävän yhteistyön osalta.

Koulutuspoliittinen selonteko

Koulutuspoliittisessa selonteossa valtioneuvosto antaa linjaukset koulutuksen ja tutkimuksen kehittämiseksi niin, että ne palvelevat Suomea, suomalaisia ja kansainvälistä yhteisöä kestävän kehityksen turvaten. Selonteossa esitetty tavoitetila voidaan vielä tiivistää seuraavasti: 2040-lukua kohti mentäessä Suomessa

- on vahva, laadukkaaseen ja vaikuttavaan kasvatukseen, koulutukseen, tutkimukseen ja kulttuuriin rakentuva sivistysperusta
- oppijoiden hyvinvointi, koulutuksellinen tasa-arvo ja saavutettavuus on parantunut
- koulutus- ja osaamistaso on korkea
- koulutus ja tutkimus järjestetään sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävällä tavalla
- yhteistyötä ja digitalisaatiota hyödynnetään oppijoiden parhaaksi
- koulutus ja tutkimus ovat nykyistä kansainvälisempiä.

Agenda 2030 tavoitteiden mukaisesti koulutuspoliittisessa selonteossa korostuvat kaikkien oikeus oppimiseen, koulutuksellinen tasa-arvo ja saavutettavuus. Kestävä kehitys on tunnistettu myös selonteossa osana sen tavoitetilaa ja laajaa sivistyskäsitettä; sivistys näkyy kansainvälisyytenä, moninaisuuden ymmärtämisenä, hyvinvointina ja kestävän kehityksen edistämisenä. Selonteossa tarkastellaan myös esimerkiksi maahanmuuttajataustaisten oppimista ja oppimispolkuja, saamenkielistä koulutusta sekä vammaisten koulutusta.

Selonteossa tunnistettuihin koulutus- ja tutkimusjärjestelmään vaikuttaviin keskeisiin muutostekijöihin sisältyvät kansainvälisyys ja globaali vastuu, ympäristön tila ja ilmastonmuutos sekä kiertotalous. Suomi voi tuottaa ratkaisuja yhteiskunnallisiin ja maailmanlaajuisiin ongelmiin ja kantaa globaalia vastuuta myös muiden mahdollisuuksista toimia kestävän kehityksen mukaisesti. Koulutuksen ja tutkimuksen rooli on

merkittävä: sekä elinkeinoelämä että yhteiskunta laajasti tarvitsevat ilmastotavoitteiden toteuttamiseen liittyvää osaamista. Elinkeinoelämälle uudet ilmastoratkaisut ovat valtava mahdollisuus, mutta niiden kehittyminen edellyttää voimakasta ja systemaattista yhteiskunnan digitalisaatiota, koulutusta ja tutkimusta, TKI-rahoitusta ja ilmastoratkaisujen viennin mahdollistamista. Ympäristön suojelu ja ilmastonmuutoksen torjuminen edellyttävät uusia kansalaistaitoja ja ne on huomioitava kaikessa koulutuksessa varhaiskasvatuksesta vapaaseen sivistystyöhön.

Koulutusjärjestelmän kaikista osista on huolehdittava, jotta ihmisten kehittymiselle ja hyvälle elämälle sekä yhteiskunnan uudistumiselle ja kyvylle ennakoida ja kohdata äkillisiä muutoksia tarjotaan riittävä pohja. On myös huolehdittava siitä, että koulutusjärjestelmän kokonaisuus toimii ristiriidattomasti ja yhteisten tavoitteiden suuntaisesti, edistäen korkeaa koulutus- ja osaamistasoa, yhdenvertaisuutta, saavutettavuutta, hyvinvointia ja kansainvälisyyttä. Ekologinen kestävyys on huomioitava varhaiskasvatuksesta alkaen kaikessa koulutuksessa ja TKI-toiminnassa.